

Functioneel gedecentraliseerde diensten

1. Algemene inleiding

Vincent Pirlot

1.1. Bibliografie

We vermelden hier enkel de algemene werken. Bijdragen betreffende specifieke instellingen of groepen van instellingen worden opgesomd bij de behandeling van de desbetreffende instelling(en).

TALLIER (P.-A.), YANTE (J.-M.), eds., CARNEL (S.), COPPIETERS (G.), PIRLOT (V.), PLISNIER (F.). *Guide des organismes d'intérêt public en Belgique / Gids van de instellingen van openbaar nut in België. T. 1. Le phénomène parastatal en Belgique, 19e-21e siècle. Partie introductive / Parastatalen in België, 19e-21e eeuw. Inleiding. T. 2. Notices des parastataux soumis à la loi du 16 mars 1954 et de ceux supprimés auparavant / Notities van de parastatalen onderworpen aan de wet van 16 maart 1954 en van diegene die daarvoor afgeschaft werden. T. 3. Notices des parastataux non soumis à la loi du 16 mars 1954 / Notities van de parastatalen niet onderworpen aan de wet van 16 maart 1954. Brussel, 2008.*

Het eerste deel van deze gids schetst het historische kader van de Belgische “semioverheidsinstellingen” of “parastatalen” in de 19e en 20e eeuw en plaatst hun oprichting, activiteiten, werking en eventueel ook hun opheffing in een bredere context. De vier andere delen van de gids bundelen 457 korte uiteenzettingen over 570 parastatale, -communautaire en -regionale instellingen, telkens met hun historiek, hun bevoegdheden en hun organisatie (en de evolutie daarvan), alsook verwijzingen naar de belangrijkste wetteksten, een overzicht van de interne publicaties en ten slotte nog een aantal bibliografische referenties. Dit werk heeft als ambitie de twee volgende publicaties te vervangen, hoewel het minder diep ingaat op de louter juridische gegevens:

LE BRUN (J.). *Dictionnaire des services publics relevant de l'État*. Brussel, 1978.

De functioneel gedecentraliseerde diensten, in *Morfologie van het staatsbestuur*. Brussel, 1977, bijlage B, p. 1-293.

BUTTGENBACH (A.). *Théorie générale des modes de gestion des services publics en Belgique*. Brussel, 1952.

BUTTGENBACH (A.). *Les modes de gestion des services publics en Belgique. Essai sur la déconcentration et la décentralisation administratives considérées comme procédés techniques de la gestion des services publics*. Brussel, 1942.

- DAMAR (M.), DELAUNOIS (P.). Les organismes d'intérêt public en Belgique, in *CH CRISP*, 1988, nrs. 1191-1192.
- DENIS (P.). *Droit de la sécurité sociale*. Brussel, 1993 (6e uitgave).
- MAST (A.), DUJARDIN (J.), VAN DAMME (M.), VANDE LANOTTE (J.). *Overzicht van het Belgisch administratief recht*. Mechelen, 2006.
- PIRARD (J.). *L'extension du rôle de l'État en Belgique aux XIXe et XXe siècles*. Brussel, 1999.
- QUERTAINMONT (P.). *Droit administratif spécial: les organismes d'intérêt public*. Brussel, 2002.
- VANDEPUTTE (R.), ABRAHAM (J.-P.), LEMPEREUR (C.). *Het Belgisch financiewezen. Deel 1. De publieke sector*. Antwerpen, 1980.
- Enkele studies over de herstructurering van de sector van de functioneel gedecentraliseerde openbare diensten:
- BUFFEL (L.). De hervorming van de Belgische openbare kredietsector, in *Documentatieblad van het Ministerie van Financiën*, november-december 1991, p. 3-80.
- De concrete uitwerking van de hervorming van de Belgische openbare kredietsector, in *Idem*, maart-april 1993, p. 209-242.
- De verdere herstructurering en de gedeeltelijke privatisering van de Belgische openbare kredietsector, in *Idem*, november-december 1994, p. 121-159.
- Les contrats d'administration des institutions publiques de sécurité sociale: un outil de gestion pour l'État, in *Rapport de la Cour des Comptes transmis à la Chambre des Représentants*. Brussel, 2005.
- DE KETELBUTTER (J.). De wetten op de organisatie en de privatisering van de openbare kredietinstellingen, in *Documentatieblad van het Ministerie van Financiën*, 1995, nr. 5, p. 3-158.
- DÉOM (D.). *Le statut juridique des entreprises publiques*. Brussel, 1990.
- DE RUYTER (K.), MICHELSEN (S.), MORTELMANS (J.). *België verkoopt. De stille privatisering van de Belgische overheidsbedrijven*. Groot-Bijgaarden, 1994.
- Les entreprises publiques autonomes. La nouvelle loi du 21 mars 1991*. Brussel, 1992.
- MODEN (J.). *Les privatisations en Belgique. Les mutations des entreprises publiques. 1988-2008*. Brussel, 2008.
- NUCHELMANS (D.). Grandes tendances de l'histoire des entreprises publiques (1980-1990), in *Geschiedenis van de openbare financiën in België. Dl. 5*. Gent, 1993, p. 441-472.
- SAROT (J.). Réformes institutionnelles et organismes publics, in *Présence du droit public et des droits de l'homme. Mélanges offerts à Jacques Velu*. Brussel, 1992, dl. 2, p. 1065-1088.
- SELS (L.). *De overheid viert de teugels. De effecten op organisatie en personeelsbeleid in de autonome overheidsbedrijven*. Leuven, 1995.
- TALLIER (P.-A.), YANTE (J.-M.), eds. *Les parastataux en Belgique au 20e siècle. Législations. Évolutions récentes. De parastatalen in België tijdens de 20e eeuw. Wetgeving. Recente evoluties*. Brussel, 2003.
- VANDENDRIESSCHE (F.). *Publieke en private rechtspersonen*. Brugge, 2004.

JANSSENS (G.). *Repertorium van nationale openbare instellingen opgericht tussen 1830 en 1914. Werking en wetgeving tot 1985*. Brussel, 1987.

1.2. De instellingen

1.2.1. Juridische aspecten

Reeds sedert de 19^e eeuw werd het beheer van bepaalde aangelegenheden aan de directe bevoegdheid van de centrale rijksadministratie onttrokken en toevertrouwd aan organen die op juridisch, administratief en financieel vlak een wisselende graad van onafhankelijkheid kenden ten overstaan van het centrale bestuur. We hebben hier te maken met een vorm van decentralisatie: de overheid kent aan een aparte rechtspersoon de macht toe om verbindende rechtshandelingen te stellen. Dit toekennen van rechtspersoonlijkheid kan slechts geschieden door een wet of krachtens een wet. Omdat deze decentralisatie gebeurt in functie van een bepaalde materie, kunnen deze instellingen worden betiteld als functioneel gedecentraliseerde diensten, of “parastatalen”.

Een “parastatale” is een instelling die:

- bij wet een andere rechtspersoonlijkheid toegekend kreeg dan van die van de staat;
- op min of meer autonome basis een nationale overheidsdienst beheert (geen zuiver lokale instelling dus);
- onder het toezicht staat van de uitvoerende macht.

De hele ontwikkeling van de parastatale instellingen, van hun oprichting tot het moment waarop ze als openbare diensten ter discussie stonden, hangt nauw samen met de structurele en functionele hervormingen van de Belgische staat (vandaag federaal, samengesteld uit verschillende bestuursniveaus). In de loop van de 20^e eeuw evolueerde België van een klassieke liberale staat naar een welvaartsstaat; het overheidsmonopolie op bevoegdheden betreffende sociale controle (politie, belastingen, landsverdediging, justitie en buitenlandse zaken) maakte plaats voor een systeem van organieke overheidsdiensten. Met de parastatalen wilde de overheid een moderne vorm van openbare dienstverlening invoeren die was afgestemd op haar steeds ruimere bevoegdheden.

In de loop van de 19e eeuw kregen de parastatalen een rechtsvorm toegewezen die in het verlengde van hun functie lag. De toenmalige beleidsmakers stelden vast dat de privé-instellingen tekortschoten en beseften dat een collectieve dienstverlening niet kon uitblijven. Ze lieten zich leiden door een zeker pragmatisme en gebruikten de juridische middelen die ze ter beschikking hadden. Het was moeilijk denkbaar af te wijken van het gemeen recht, dat toen de absolute norm was, en de instellingen op uitdrukkelijke wijze een andere rechtspersoonlijkheid toe te kennen dan die van de staat. Bijgevolg werd het handelsrecht toegepast, waardoor de parastatalen in de 19^e eeuw over het algemeen de rechtsvorm van een “nationale maatschappij”, met andere woorden van naamloze vennootschap meekregen, die hun reële identiteit als openbare instelling echter niet volledig dekte. Enkele voorbeelden hiervan zijn het Gemeentekrediet van België, de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen (NMVB) en de Nationale Maatschappij der Waterleidingen.

Tijdens het interbellum maakte het parastatale fenomeen een sterke expansie mee en trad ook de notie “overheidsdienst” sterker naar voren. De nieuwgevormde parastatale instellingen beriepen zich voor hun rechtsvorm niet langer op het privaatrecht, maar werden nu publiekrechtelijke organen. De verschillende regeringen gingen opvallend pragmatisch te werk, zowel voor de opdrachten die ze aan de nieuwe organisaties toevertrouwden, als voor hun rechtsvorm. Zowel op het vlak van de sociale verzekeringen (later van de sociale zekerheid) als in economische en culturele materies kwamen er nieuwe parastatalen bij; naar gelang van de evolutie van de wetgeving kwamen ze niet alleen naast elkaar te staan, maar vormden ze onderling ook een complexe hiërarchie.

Geconfronteerd met de buitengewoon snelle ontwikkeling van de parastatalen, die niet werd omkaderd door een rationeel juridisch (eenheids)statuut, wezen sommige politici, hoge ambtenaren en professoren op het gevaar van administratieve en budgettaire versnippering. Ze pleitten voor een optimalisering van het juridische statuut van de parastatalen en een strengere controle door de invoering van een organieke wet. Maar omdat het dossier technisch complex was en omdat de betrokken instellingen zelf terughoudend reageerden, kwam de wet op de controle van de instellingen van openbaar nut er pas op 16 maart 1954. Ze beperkte zich tot de budgettaire, boekhoudkundige, financiële en administratieve controle van een aantal organismen. De wetgever greep hiervoor niet terug naar de definities en de klassering van alle gedecentraliseerde openbare diensten, opgesteld door de jurist André Buttgenbach (in zijn doctoraatsverhandeling uit 1942). De wetgever paste integendeel een opsommende techniek toe: alle instellingen opgelijst in artikel 1 werden beschouwd als “instellingen van openbaar nut” – een nieuw concept in het Belgische geschreven recht. Hij bracht de instellingen onder in vier categorieën, van een strenge tot een soepele vorm van toezicht, waarbij de instellingen in categorie A de minste en die in categorie D de meeste autonomie genieten:

- tot categorie A behoren de gepersonaliseerde overheidsadministraties (met rechtspersoonlijkheid) die door de rechtsleer “openbare nutsbedrijven” of “regies” worden genoemd en die onderworpen zijn aan het hiërarchisch gezag van de bevoegde minister;
- onder categorie B vallen de verzelfstandigde openbare instellingen. Net zoals voor de instellingen uit categorie C en D wordt het hiërarchische gezag van de minister hier vervangen door voogdij;
- categorie C bestaat uit publiekrechtelijk vormgegeven verenigingen van gemengde economie (waar publieke en private kapitalen samenwerken);
- categorie D omvat alle krediet-, deposito- en delcredere-instellingen, ongeacht hun juridische vorm.

Hoewel de wetgever dit ontkende, werd met de categorieën A, B en C aanvankelijk de classificatie van de rechtsleer gevolgd, volgens de rechtsvorm waaronder de parastatalen zijn opgericht, namelijk gepersonaliseerde administraties of regies, openbare instellingen en publiekrechtelijke verenigingen. Bij deze indeling, die vandaag op enkele afwijkingen na nog altijd van kracht is, horen ook de publiekrechtelijke beroepsorganisaties of ordes (zie het hoofdstuk over de vrije

beroepen) en de openbare adviesraden (bv. de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en de Hoge Raad voor de Middenstand).

De wet van 16 maart 1954 heeft haar lange levensduur ontegensprekelijk te danken aan haar uitgesproken pragmatische karakter. Hoewel ze tot op heden voor tal van instellingen op federaal, gewestelijk en gemeenschapsniveau een referentiekader biedt, blijft ze onvermijdelijk een product van het nog unitaire, gecentraliseerde België. Ze vormt hoe langer hoe minder een krachtig, bindend instrument, maar is veeleer een graadmeter voor een aantal ontwikkelingen binnen de Belgische staat, zoals de toenemende regionalisering en communautarisering, maar ook de tendens om de relatie tussen de openbare diensten en de toezichthoudende overheid te dereguleren en contractueel vast te leggen. Over de afbakening van het interventiegebied van de overheid wordt dus voortdurend nagedacht; er is ook een voortdurende zoektocht naar de meest aangepaste beheermethodes.

De nieuwe wettelijke bepalingen beperken zich niet tot loutere controlemaatregelen; ze introduceren steeds specifieke juridische regimes die meer verantwoordelijkheid aan de twee contractuele partijen willen geven. Die nieuwe wetgevingen zijn ook symptomatisch voor een tendens waarbij het administratief recht veld verliest ten voordele van het gemeen recht. Tal van instellingen van openbaar nut werden onttrokken aan de verschillende categorieën van de wet van 16 maart 1954 om, per sector, concurrerende rechtsregimes te vormen.

Dat is onder meer het geval van de parastatale kredietinstellingen. De wet van 17 juni 1991 vormde hen om tot publiekrechtelijke naamloze vennootschappen, die onder het toezicht kwamen te staan van de Commissie voor het Bank- en Financiewezen. Het gaat om zes ondernemingen: het Gemeentekrediet van België (GKB), de Algemene Spaar- en Lijfrentekas (ASLK), de Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid (NMKN), het Centraal Bureau voor Hypothecair Krediet (CBHK), het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet (NILK) en de Nationale Kas voor Beroepskrediet (NKBK). Nu de openbare kredietinstellingen als publiekrechtelijke naamloze vennootschappen waren ingericht, beschikten ze dank zij het vennootschapsrecht over meer mogelijkheden, onder meer op financieel gebied, zonder daarbij hun openbaar karakter te verliezen. Dank zij de afzwakking van de voogdij, konden de bestuursorganen van die instellingen een beleid voeren dat vergelijkbaar was met dat van de private ondernemingen. Tussen 1993 en 2003 werden de kredietinstellingen eerst omgevormd tot privaatrechtelijke naamloze vennootschappen en vervolgens volledig geprivatiseerd.

De kaderwet op de autonome overheidsbedrijven van 21 maart 1991 voerde een juridisch regime in dat toepasselijk was op bepaalde overheidsorganismen uit de telecommunicatie- en vervoerssector. De wet kwam er met het oog op de vrijmaking van de markt (vooral de invoering van de "Europese eenheidsmarkt" in 1992) en was bedoeld om de efficiëntie van de overheidsbedrijven te verbeteren door het vinden van een nieuw evenwicht tussen de prestaties en het algemeen belang. De relatie tussen de staat en elk afzonderlijk autonoom overheidsbedrijf is niet langer gestoeld op de klassieke voogdij over het bestuur, maar op een nieuw juridisch instrument: het beheerscontract. Bovenop de taken die in het contract zijn opgesomd, zijn de bedrijven ook vrij om concurrentiële activiteiten te ondernemen die passen binnen hun opdracht, maar die niet noodzakelijk te

maken hebben met de publieke dienstverlening en het algemeen belang. Hoewel ze beschikken over éénzelfde rechtspersoonlijkheid, zijn de autonome overheidsbedrijven onderworpen aan twee verschillende juridische regimes, naargelang van de aard van hun activiteiten. Enkel openbare dienstverleningsopdrachten (opgesomd in het beheerscontract afgesloten met de overheid) vallen namelijk onder de regels en de principes van het administratief recht; de overige, concurrentiële activiteiten vallen onder die van het gemeen recht. In de praktijk doet die dualiteit echter vele vragen rijzen over de min of meer harmonieuze coëxistentie van het publiek recht en het privaat recht. Door de wet van 21 maart 1991 kunnen de autonome overheidsbedrijven in kwestie ten slotte worden omgevormd tot publiekrechtelijke naamloze vennootschappen (evenwel zonder hun statuut van autonoom overheidsbedrijf te verliezen). Eind 2008 zijn er in het totaal zeven autonome overheidsbedrijven: Belgacom, de NMBS-Holding, Infrabel, de NMBS, De Post, Belgocontrol en het Fonds voor spoorweginfrastructuur. Op Belgocontrol na werden ze allemaal omgevormd tot publiekrechtelijke naamloze vennootschappen.

Ook in de klassieke openbare sectoren die niet rechtstreeks zijn blootgesteld aan de markt, kregen de parastatale instellingen meer verantwoordelijkheden toegewezen en werd hun relatie met de toezichthoudende overheid contractueel bepaald. Zo werd voor de openbare instellingen van de sociale zekerheid een nieuw functioneel kader uitgewerkt, los van dat van de wet van 1954. Dit nieuwe regime werd ingevoerd door het KB van 3 april 1997, genomen in toepassing van artikel 47 van de wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid. Centraal in de hervorming staat de beheersovereenkomst, die de oude sociale parastatalen meer bewegingsvrijheid moet geven en zowel de delegerende als de uitvoerende partij (resp. de overheid en de openbare sociale zekerheidsinstellingen) meer verantwoordelijk moet maken.

De juridisch-administratieve strategie van de decentralisatie per dienstsector heeft een breed spectrum van beleidsvormen doen ontstaan, gaande van volledige verstaatsing tot volledige privatisering. Door publieke dienstverlening toe te vertrouwen aan parastatale instellingen wil de regering de ideologische impact van de overheidstussenkomst milderen. De parastatalen ontsnappen immers enigszins aan het bureaucratische imago van de overheid. De gemene deler van al die beheersmethoden is het respect van de fundamentele principes van de openbare dienstverlening. Deze principes vormen een belangrijke drijfveer voor de oprichting van overheidsdiensten (zowel in functionele als in organieke zin) – zelfs al lijkt die verklaring enigszins tautologisch te zijn. Door het democratiseringsproces van de staat en door de nieuwe sociale verhoudingen werden bepaalde activiteiten onderworpen aan de (buitensporige) regels van het gemeen recht en vallen ze onder het toepassingsveld van het publiekrecht. Bijgevolg moet de uitvoering van die taken beantwoorden aan de basisprincipes van de publieke dienstverlening: continuïteit (regelmaat), flexibiliteit (aanpasbaarheid) en gelijke behandeling van de gebruikers. Om een van de vele voorbeelden aan te halen: het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn, het Nationaal Werk voor Wezen van Oorlogsslachtoffers en het Nationaal Werk voor Oorlogsinvaliden zijn in 1919 opgericht om het werk van privé-organismen uit de Eerste Wereldoorlog verder te zetten. Alle drie volgen ze de principes van overheidsdiensten. Enerzijds

moeten ze de geografische lacunes in het netwerk van de privé-instellingen op het nationale grondgebied wegwerken (principe van gelijkheid); anderzijds moeten ze de activiteit van de liefdadigheidsinstellingen systematiseren (principe van continuïteit en flexibiliteit). Een ander voorbeeld is de verplichte kinderbijslag (wet van 4 augustus 1930). De nieuwe overheidsdiensten moeten alle werknemers op dezelfde manier een uitkering geven, terwijl die voordelen voordien slechts aan sommige families werden verstrekt door particuliere bedrijven of lokale overheden. Er bestaan nog tal van andere voorbeelden, in alle sectoren waarin de overheid optreedt. Zo werd het Gemeentekrediet van België opgericht met de bedoeling kleine gemeenten even interessante leningen aan te bieden als grotere gemeenten.

Wanneer de overheid vaststelde dat de basisprincipes van openbare dienstverlening niet werden gerespecteerd (en die niet-naleving onduidbaar achtte), dan kwamen de nieuwe overheidsinstellingen als vanzelf tot stand.

1.2.2. *Historisch overzicht*

In de 19^e eeuw kwamen slechts enkele functioneel gedecentraliseerde openbare diensten tot stand. Twee ervan werden opgericht als gevolg van de financiële crisis van de jaren 1840. Er bestond toen immers geen scheiding tussen de uitgifte van bankbiljetten en het verlenen van industriële kredieten. Deze functies werden waargenomen door dezelfde private banken. De oprichting van de Nationale Bank van België (wet van 5 mei 1850) onthief deze ondernemingen van hun emissiefunctie en kende die laatste toe aan deze nieuwe openbare instelling. De NBB zou ook fungeren als staatskassier en het herdisconteringskrediet voor handel en nijverheid organiseren. De wet van 8 mei 1850 richtte de Algemene Lijfrentekas op; zo zou de volksklasse haar oude dag veilig kunnen stellen. Door de wet van 16 maart 1865 werd hieraan een spaarkas gekoppeld: de Algemene Spaar- en Lijfrentekas (ASLK) was geboren. Men hoopte hierdoor de spaarzaamheid en vooruitziendheid bij de arbeidersklasse aan te wakkeren. Het Gemeentekrediet van België (statuten goedgekeurd door het KB van 8 december 1860) moest tegemoet komen aan de financiële nood van de gemeenten, die verscherpt was door de afschaffing van de octrooibelasting. De gemeenten en andere lokale besturen konden daar terecht voor leningen aan voordelige voorwaarden.

Rond het einde van de 19^e eeuw werden enkele openbare instellingen opgericht in de sector van transport en infrastructuur. De Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen (wet van 28 mei 1884) was belast met de uitbouw van een fijnmazig net van buurtspoorwegen om de mobiliteit van de arbeidende klasse te vergroten en om de plattelandsbevolking uit haar isolement te halen. Vóór de Eerste Wereldoorlog was ook de waterverdeling nog niet overal doorgedrongen. Daarom riep de wet van 26 augustus 1913 de Nationale Maatschappij der Waterleidingen in het leven. Ze moest een inventaris opmaken van de waterreserves en zorgen voor de aanwending en de verdeling ervan.

Tijdens het interbellum werden heel wat meer openbare instellingen opgericht. Op 2 juni 1919 ontstond de Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid. Ze moest op middellange en lange termijn krediet verstrekken aan de industriële ondernemingen. In de praktijk legde ze zich oorspronkelijk vooral toe op

de financiering van de wederopbouw van de nijverheid. Voor de bevordering van de wederopbouw van het huizenbestand werd op 11 oktober 1919 de Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken gesticht. Door de wet van 9 augustus 1889 was de ASLK al tussengekomen in de financiering van arbeiderswoningen. Voortaan beschikte men hiervoor over een afzonderlijk organisme. Het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn (opgericht door de wet van 5 september 1919) bestendigde de activiteit van de sectie Hulp en bescherming aan de werken voor kinderwelzijn die tijdens de Eerste Wereldoorlog was gesticht in de schoot van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité (en die zelf de activiteit van de Nationale Belgische Liga voor Kinderbescherming (1904) verder zette). In 1919 werden ook het Nationaal Werk voor Oorlogswezen en het Nationaal Werk voor Oorlogsinvaliden opgericht. Samen met het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn kunnen ze beschouwd worden als scharnierinstellingen. Alle drie vormen ze de overgang tussen de vroegere opvatting van openbare inrichtingen (of inrichtingen van openbaar nut, tussen beide concepten werd toen nog geen onderscheid gemaakt) en de modernere notie van instellingen van openbaar nut, waaraan de overheid een openbare dienst toevertrouwt – en die ook door die overheid opgericht en gecontroleerd worden.

Door de financiële en monetaire crisis van het midden van de jaren 1920 kwamen twee nieuwe parastatalen tot stand, het Fonds tot delging der Staatsschuld en de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen. De wet van 7 juni 1926 decentraliseerde de aflossing van de overheidsschuld door haar toe te vertrouwen aan eerstgenoemde Fonds, opgericht onder de vorm van een parastatale. Om dit Fonds van de nodige middelen te voorzien, werd het kapitaal, dat bestond onder de vorm van het spoorwegnet, gemobiliseerd door de administratie van de staatsspoorwegen om te vormen tot een nationale maatschappij (de NMBS), waarvan de aandelen konden worden ingeruild voor staatsobligaties. Oorspronkelijk was men van plan ook de telegrafie en de telefonie bij deze operatie te betrekken. Uiteindelijk bleek dit overbodig. Toch moest de exploitatie van deze sector ook op commerciële leest geschoeid worden. Daarom werd op 19 juli 1930 de Regie van Telegrafie en Telefonie (RTT) opgericht. In de transportsector werd in 1923 de luchtvaartmaatschappij SABENA opgericht: de overheid participeerde in die NV samen met privé-investeerders.

Tijdens het interbellum werd ook de basis gelegd voor het systeem van sociale zekerheid. Verschillende specifieke instellingen werden opgericht: voor de pensioenen van arbeiders (Nationale Kas voor de Ouderdoms-, Rente-, Weduwen- en Wezenteslagen, opgericht door het KB van 22 juli 1939 en omgevormd tot de Rijkskas voor Rust- en Overlevingspensioenen door de wet van 28 juni 1954), voor de pensioenen van de bedienden (Nationale Kas voor Bediendenpensioenen, wet van 18 juni 1930), voor de kinderbijslag (Nationale Verrekenkas voor Gezinsvergoedingen, opgericht door het KB van 31 oktober 1930, alsook de Nationale Onderlinge Kas voor Kindertoeslagen), voor de arbeidsongevallen (de Steun- en Voorzorgskas ten behoeve van door Arbeidsongevallen Getroffenen, al opgericht bij wet van 21 juli 1890, kreeg nieuwe taken door het KB van 29 december 1926), voor de beroepsziekten (Voorzorgsfonds ten behoeve van door Beroepsziekten Getroffenen, wet van 24 juli 1927), voor de arbeidsbemiddeling en werkloosheid (Nationale Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Werkloosheid (NDAW), opgericht

door het KB nr. 190 van 27 juli 1935, ter vervanging van het Nationaal Crisisfonds opgericht bij KB van 30 december 1920).

Op het einde van de jaren 1920 en vooral tijdens de jaren 1930 ontstonden ook verschillende parastatalen in de financiële sector. Enkele instellingen moesten krediet verlenen aan de kleine middenstanders en landbouwers (Centrale Kas voor het Klein Beroepskrediet, wet van 11 mei 1929 en Nationale Kas voor Middenstandskrediet, KB van 14 oktober 1937; allebei samengevoegd tot de Nationale Kas voor Beroepskrediet bij besluitwet van 23 december 1946). Het Centraal Bureau voor Hypothecair Krediet (KB nr. 226 van 7 januari 1936) moest orde scheppen op de Belgische hypothecaire markt. Het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet (KB van 30 september 1937) moest de lacunes van de kredietverlening aan de landbouwers opvullen. De Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom (KB nr. 120 van 27 februari 1935) moest de terugkeer naar het platteland bevorderen, om de slachtoffers van de crisis aan een nieuwe toekomst te helpen. Midden in een diepe financiële crisis werd op 7 december 1934 het Centraal Bureau voor de Kleine Spaarders opgericht: het was belast met de hulpverlening aan en de controle op de private spaarkassen (geregeld door het KB van 15 december 1934). De Bankcommissie (KB nr. 185 van 9 juli 1935) werd belast met de controle op de privé-depositobanken. Vele decennia later kreeg ze ook andere opdrachten (onder meer de controle op de verzekeringsmaatschappijen) en werd ze omgedoopt tot de Commissie voor het Bank-, Financier- en Assurantiewezen (CBFA). Het KB nr. 175 van 13 juni 1935 creëerde het Herdiscontering- en Waarborginstituut, dat de mank lopende kredietverlening weer vlot moest trekken.

Om de economische crisis te bestrijden werden specifieke overheidsorganismen opgericht. De Dienst voor economisch herstel (DEH) (KB nr. 160 van 19 april 1935) moest voornamelijk grote openbare werken stimuleren. Dit initiatief mislukte echter en de dienst werd afgeschaft door het KB van 30 november 1939. De Nationale Delcredere dienst (KB van 10 januari 1935 en reorganisatie door het KB nr. 42 van 31 augustus 1939) was de opvolger van de Delcredere commissie (1921) en zorgde voor de verzekering van de exportrisico's. Bevordering van de export (en van de verkoop en kwaliteitsverbetering in het algemeen), maar dan voor agrarische producten, was ook de taak van de Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwproducten (27 december 1938) en van de Nationale Zuiveldienst (15 januari 1938).

In de periode na de Tweede Wereldoorlog kwam het fenomeen van de parastatalen in een ware stroomversnelling terecht. De besluitwet van 28 december 1944 stelde in België een gecoördineerd systeem van sociale zekerheid voor werknemers in. De nieuwe Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid (RMZ) moest de sociale zekerheidsbijdragen innen en verdelen over de verschillende takken van de sociale zekerheid, die allemaal voorzien werden van specifieke parastatale organismen. In de verzekering tegen ziekte- en invaliditeit was er het Rijksfonds (later -instituut) voor Verzekering tegen Ziekte en Invaliditeit. Voor de kinderbijslag had men de Rijksdienst voor de Samenordering der Gezinsvergoedingen (besluitwet van 10 januari 1947). Die werd afgeschaft door de wet van 26 juli 1960, samen met de instellingen waarvan hij de activiteiten coördineerde en controleerde. Ze werden allemaal vervangen door de Rijksdienst voor Kinderbijslag

voor Werknemers en de Rijksdienst voor Kinderbijslag der Zelfstandigen. Voor de verdeling en uitbetaling van vakantiegelden werd bij besluitwet van 3 januari 1946 de Rijkskas voor Jaarlijks Verlof opgericht. Pas in de loop van de jaren 1950 kwam er stapsgewijs een sociale zekerheid voor de zelfstandigen tot stand. Dat proces resulteerde in de oprichting van instellingen als de Rijksdienst der Pensioenen voor Zelfstandigen (wet van 28 maart 1960). Deze werd opgeslorpt door de Rijksdienst voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (KB nr. 38 van 27 juli 1967), die zelf vervangen werd door het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (wet van 21 december 1970).

De sociale zekerheidsinstellingen worden paritair beheerd, namelijk door vertegenwoordigers van de organisaties van werkgevers en werknemers. Het principe van paritair beheer bestond al tijdens het interbellum, en was al vermeld in de besluitwetten van 1944 en 1945 aangaande de sociale zekerheid. Hierin zag men een bescherming tegen de “klassieke” centrale administratie (die beschouwd werd als unilateraal en restrictief) en ook tegen de verstaatsing van de sociale beschermingssystemen. De wet van 25 april 1963 zorgde voor de eenvormigheid van de statuten van de sociale zekerheidsinstellingen, vertrekkende van dit principe (dat meteen het hart van het Belgische sociale zekerheidsstelsel uitmaakt). Twee overwegingen verantwoordden de rechtstreekse deelname van de werkgevers en de werknemers in het beheer van de sociale zekerheidsinstellingen. Enerzijds financieren ze het systeem; anderzijds hadden hun privé-initiatieven de basis geleverd voor de eerste verzekeringsmechanismen. De overheid, van haar kant, overkoepelde het geheel en ondersteunde de verschillende private initiatieven (door er zich garant voor te stellen). In de periode van de jaren 1960 tot midden 1970 heerste er een algemene consensus over de doorslaggevende rol van de sociale gesprekspartners in het beheer van de sociale zekerheid. Door de economische crisis was de Staat vanaf 1975 verplicht om meer te participeren in de financiering – en dus het beheer – van het systeem. Zo evolueerde de sociale zekerheid een tripartiet systeem met een centrale rol voor de Staat (de wettelijke basis voor dit drieledige stelsel werd gelegd door de wetten van 30 maart en 21 december 1994).

Na de Tweede Wereldoorlog werd ook het collectief overleg op economisch en sociaal vlak geïnstitutionaliseerd door de oprichting van organen waardoor werkgevers- en werknemersorganisaties advies geven aan de wetgevende en uitvoerende macht. De wet van 20 september 1948 stelde de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven in. Op sectoraal vlak voorzag de wet de oprichting van Bedrijfsraden die eveneens rechtspersoonlijkheid genoten. Het publiekrechtelijk adviesorgaan inzake sociale aangelegenheden en arbeid, namelijk de Nationale Arbeidsraad, werd opgericht door de wet van 29 mei 1952. Ten slotte vermelden we de oprichting bij wet van 2 mei 1949 van een publiekrechtelijk adviesorgaan voor middenstandskwesties: de Hoge Raad voor de Middenstand. Ook deze instelling wortelde in een bestaand adviesorgaan, namelijk de Hoge Raad voor Ambachten en Neringen die door het KB van 5 februari 1909 was gecreëerd.

Sinds het einde van de jaren 1950 werd door de Belgische overheid een actieve economische politiek gevoerd die gepaard ging met een groeiende overheidsinterventie in het economische leven. Aan het institutionele kader dat deze politiek moest schragen, werden een aantal nieuwe instellingen toegevoegd. Op

grond van de wet van 2 april 1962 werd op 8 oktober 1962 de Nationale Investeringsmaatschappij (NIM) opgericht. Deze diende als participierend aandeelhouder private bedrijven tijdelijk kapitaal te verschaffen. Dezelfde wet voorzag de oprichting van erkende Gewestelijke Investeringsmaatschappijen (GIM's). Daarop zou moeten gewacht worden tot het einde van de jaren zeventig, toen het openbaar initiatief in het economisch leven een grotere rol werd toebedeeld. Op 15 juli 1970 werd het Planbureau opgericht. Het verving het Bureau voor Economische Programmatie dat zich sinds 1959 bezig hield met het opstellen van expansieprogramma's voor de Belgische economie. De regionale economische initiatieven zouden worden gecoördineerd door gewestelijke economische raden die tevens de gewestprojecten zouden overmaken aan het Planbureau. Deze louter consultatieve raden namen het heft over van de bestaande privaatrechtelijke initiatieven, namelijk de Conseil Economique Wallon (1945), de Economische Raad voor Vlaanderen (1952) en het Provinciaal Comité voor Economische Expansie van Brabant (1960). Door de vermelde wet van 1970 werden in de loop van de jaren 1970 Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappijen opgericht (vijf in Vlaanderen, een in Brussel en een in Wallonië). Ze moesten studies verrichten inzake economische ontwikkeling, planologie en milieubeheer en moesten de ondernemingen promoveren en begeleiden. In de financiële sector werden vlak na de Tweede Wereldoorlog het Rentenfonds opgericht (dat regelend moest optreden op de markt van de overheidseffecten) alsook het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel, dat moest toezien op de uitvoering van de wetten inzake wisselcontrole.

In de sector van transport en communicatie vermelden we volgende markante gebeurtenissen. In 1960 nam de Staat praktisch alle aandelen over van de luchtvaartmaatschappij SABENA, die echter bleef functioneren als NV. Om de luchtvaartinfrastructuur en de luchtwegen te beheren, werd de Regie der Luchtwegen (RLW) opgericht (besluitwet van 20 november 1946). Door de wet van 1 juli 1971 werd de Regie voor Maritiem Transport (RMT) gesticht. Ze verving de overheidsdienst die instond voor de verbinding tussen België en Groot-Brittannië. De post, die van bij het begin werd uitgbaat door de overheid, werd door de wet van 6 juli 1971 omgevormd tot de Regie der Posterijen.

Vanaf de tweede helft van de jaren 1980 is die complexe wereld van de parastatalen ingrijpend veranderd. Volgende factoren liggen aan de basis van deze snelle evolutie: de federalisering van de unitaire Belgische Staat; de eenmaking van Europa, die nieuwe, liberaal geïnspireerde regels oplegde inzake het economisch beleid; de budgettaire moeilijkheden waarmee de federale overheid te kampen had; de wereldwijde golf van neoliberalisme, die zelf in verband staat met de grootscheepse mutaties van de wereldeconomie.

Door de federalisering van België werden tal van bevoegdheden overgedragen naar de gewesten en de gemeenschappen. Verschillende "nationale" overheidsinstellingen werden bijgevolg afgeschaft en vervangen door regionale of communautaire parastatalen. Deze verschuiving van competenties had voornamelijk betrekking op de economische politiek, het tewerkstellingsbeleid, bepaalde aspecten van de transportinfrastructuur en -uitbating, het huisvestingsbeleid, de zorg voor personen. Instellingen werden opgeheven (zoals het Nationaal Instituut voor de Huisvesting; de Nationale Maatschappij voor Huisvesting; de

Nationale Landmaatschappij; de Nationale Maatschappij der Waterleidingen; de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen; het Nationaal Werk voor het Kinderwelzijn; het Rijksfonds voor Sociale Reclassering van de Minder-Validen; het Wegenfonds). Andere werden geherstructureerd omdat een deel van hun bevoegdheden werd overgenomen door nieuw opgerichte gewestelijke of gemeenschapsinstellingen: bijvoorbeeld de Belgische Dienst voor Buitenlandse Handel, het Planbureau, de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening. Belangrijke vaststelling: omdat de sociale zekerheid een federale bevoegdheid bleef, zijn de openbare instellingen van deze sector zo goed als ongewijzigd blijven voortbestaan.

Meer details over de instellingen van gewesten en gemeenschappen in het desbetreffende hoofdstuk in dit boek, alsook in:

BARBEAUX (M.), BEUMIER (M.). *Réforme de l'État et restructuration des administrations et des parastataux*, in *CH CRISP*, 1995, nrs. 1473 en 1474-1475.

PARÉE (D.), VAN CAMP (P.). *Les institutions bruxelloises: histoire, compétences, organisation et fonctionnement / De Brusselse instellingen: geschiedenis, bevoegdheden, organisatie en werking*. Brussel, 2005, 2 dln.

TALLIER (P.-A.), YANTE (J.-M.) e.a. *Guide des organismes d'intérêt public*, op. cit.

Vanaf de tweede helft van de jaren 1980 werd ook België beroerd door de internationale deregulerings- en privatiseringsgolf. De aanvaarding van de Europese Unieke Akte van 1986 wordt algemeen beschouwd als het startschot voor de openstelling van de overheidsdiensten naar de markt toe. Er was niet alleen sprake van een zekere terugtrekking van de Staat; de overheidsdiensten moesten zich tevens onderwerpen aan het gewone concurrentierecht en aan de "marktwetten" wanneer ze optreden als economische actoren. Om de economische en financiële overheidsondernemingen te dynamiseren, werd onder meer een totaal nieuwe juridische entiteit ingevoerd, het zogenaamde "autonoom overheidsbedrijf". Deze juridische constructie was vooral bedoeld voor de openbare telecom- en transportondernemingen. Men wilde die moderniseren om het hoofd te kunnen bieden aan de wereldwijde verscherpte concurrentievoorwaarden. De wet van 21 maart 1991 verleende hen een grotere zelfstandigheid. Door de afsluiting van een beheerscontract met de Staat werd het algemeen belang gevrijwaard. Eind 2008 waren uiteindelijk zeven parastatalen omgevormd tot of opgericht als autonome overheidsbedrijven. Zo werd, bijvoorbeeld, de RTT omgebouwd tot Belgacom (wet van 12 december 1994 en KB van 16 december 1994) en werd de Regie der Posterijen hervormd tot De Post (KB van 17 maart 2000). Hun kapitaal werd ook opengesteld voor private partners.

Omdat beide bedrijven autonoom geworden waren, besliste de wetgever een nieuwe overheidsinstelling in het leven te roepen die zou instaan voor de bepaling van de strategie, de formulering van de regelgeving en de uitvoering van de controle op het gebied van de telecommunicatie: het Belgisch Instituut voor Postdiensten en Telecommunicatie (BIPT), voorzien door de wet van 21 maart 1991 en effectief opgericht in 1992. Het BIPT, dat volgens de wet van 16 maart 1954 onder categorie A viel, werd rechtstreeks bestuurd door de bevoegde minister. De vraag rees in hoeverre de overheid binnen de dienst zowel ordehandhaver als aandeelhouder, zowel rechter als betrokken partij, kon zijn. De wet van 17 januari 2003 schrapte het BIPT uit artikel 1 van de wet van 16 maart

1954; voortaan werd de bevoegdheid van de minister uitgeoefend door een raad van vier leden. Ook de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen werd een autonoom overheidsbedrijf (beheerscontract goedgekeurd door KB van 30 september 1992). Door de programmawet van 22 december 2003 en de KB's van 14 juni en 18 oktober 2004 werd de onderneming opgesplitst in drie entiteiten, NMBS-Holding, de exploitatiemaatschappij NMBS en Infrabel, die de infrastructuur bezit en beheert. Ook de rest van de transportsector was in volle beweging. De Regie der Luchtwegen (RLW) verdween: in 1998 kwam de exploitatie van de luchthaven toe aan Brussels International Airport Company (BIAC) (eerst een NV van publiek recht en vanaf 2004 van privaat recht), waarin ook privé-investeerders instapten en die in 2006 omgedoopt werd tot Brussels Airport Company. De RLW-taken inzake luchtvaartcontrole werden toevertrouwd aan een nieuw autonoom overheidsbedrijf, Belgocontrol. In 1995 nam een Zwitserse private groep (de eigenaar van Swissair) de touwtjes in handen bij de luchtvaartmaatschappij SABENA, een alliantie die uiteindelijk uitmondde in het failliet van deze laatste in 2001. De Regie voor Maritiem Transport verdween in 1997.

Ook de sector van de openbare kredietinstellingen (de zogenaamde OKI's) werd op enkele jaren tijd helemaal omgewoeld, ja zelfs bijna helemaal afgebouwd. De aloude ASLK werd verkocht aan de privé-sector, namelijk de groep Fortis (in 1993 en 1998). Ook het Gemeentekrediet werd geprivatiseerd: via een alliantie met een Franse onderneming (Credit Local de France) werd het omgevormd tot de groep Dexia, met nog een minderheidsparticipatie van de publieke aandeelhouder Gemeentelijke Holding. De overige OKI's werden eveneens stapsgewijs geprivatiseerd. Door het KB van 7 april 1995 werd een deel van de vroegere openbare spaarkas (de ASLK-Holding) omgevormd tot de NV Participatiemaatschappij (FPM), die onder meer een deel van de portefeuille van de Nationale Investeringsmaatschappij (NIM) moest beheren. De NIM zelf had krachtens de KB's van 10 juni en 16 september 1994 een NV opgericht, de Federale Investeringsmaatschappij (FIM), die voor de toekomst de rol van de (onmiddellijk nadien geprivatiseerde) NIM zou overnemen. De hevige financiële crisis van eind 2008-2009 noopte de staat opnieuw tot grootscheepse interventies in de banksector (onder meer participaties in private NV's); momenteel is het afwachten welke definitieve vorm die interventies zullen aannemen.

De herstructurerings- en de privatiseringen, die vooral sinds 1991 werden doorgevoerd, waren (eens te meer) heel pragmatisch van aard, ver van elk ideologisch debat en zonder vooraf bepaald algemeen kader. Zoals het 152^e Boek van het Rekenhof aangaf (zitting 1995-1996), werd het overdrachtprogramma vooral ingegeven door budgettaire imperatieven en door de wil om de zogenaamde "Maastricht-norm" te halen. Dit gebrek aan politieke consensus en aan algemene richtlijnen verklaart (gedeeltelijk) de moeilijkheden die men ondervond tijdens dit proces (onder meer in het geval van SABENA). Net als bij hun oprichting in de jaren 1930 werd voor de herstructurering of privatisering van de parastatalen in de praktijk meestal een beroep gedaan op "bijzondere machten".

Hoewel dat fenomeen niet nieuw was, werden veel recente parastatalen niet zozeer opgericht om te ontsnappen aan de strikte regels eigen aan het overheidsbeheer, maar wel om een grotere transparantie en coherentie te verlenen aan de

regeringsactie en haar prioriteiten. Parastatalen werken vandaag met andere woorden vooral aan een efficiënt en zichtbaar overheidsbeleid.

Door de parastatalen wordt de aanwezigheid van de Staat voelbaar in steeds bredere domeinen. Hierdoor moet die overheidsactie ook steeds meer gespecialiseerd worden. De autonomie die hen wordt toegekend stelt hen in staat hun middelen zelf beheren en hun eigen medewerkers selecteren. De overheidsadministraties, die de voogdijrol uitoefenen, zijn niet altijd in staat om hun strategische sturingsrol te spelen. De parastatale instellingen worden bijgevolg onmisbaar; zo nemen ze actief deel aan de bepaling van het (nieuwe) overheidsbeleid. Een goed voorbeeld hiervan is het Federaal Agentschap voor Veiligheid van de Voedselketen (FAVV), ingesteld door de wet van 4 februari 2000 onder de vorm van een regie. Dit gebeurde als gevolg van de dioxinecrisis. Met dit agentschap beschikte de Staat over een expertise-instrument waarmee hij opnieuw ten volle het domein van de voedselveiligheid kon inpalmen. De materie groeide uit tot een volwaardig beleidsonderdeel waaraan verschillende actoren uit de voedingssector deelnamen, een sector die daardoor precies volop vorm en structuur kreeg. Nationale en internationale experts, afgevaardigden van de gewesten en de gemeenschappen, consumentenorganisaties en verenigingen uit de betrokken sectoren namen allen deel aan de leiding van het agentschap; daardoor kregen ze ook inspraak in het gevoerde beleid. Dergelijke voorbeelden bestaan bij de vleet, hetzij in de strijd tegen racisme (het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (CGKR), opgericht met de wet van 15 februari 1993), in de strijd voor de gelijkheid tussen man en vrouw (het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, opgericht door de wet van 16 december 2002), om de gezondheidszorg efficiënter en toegankelijker te maken (het Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg opgericht door artikel 259 in de programmawet van 24 december 2002), om de mensen te beschermen tegen ioniserende straling (het Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle (FANC), opgericht door de wet van 15 april 1994) en een degelijk asielbeleid te voeren (Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers (FEDASIL), opgericht door de wet van 19 juli 2001). Via al deze *ad hoc* parastatalen wordt het overheidsbeleid concreet ingevuld en krijgt het vorm. Ze maken de evaluatie ervan ook een stuk eenvoudiger.

1.3. *Archieven en ambtelijke publicaties*

1.3.1. *Bewaring en inventarisatie*

De openbare instellingen (die notie moet begrepen worden in de bredere betekenis van “parastatalen”) zijn onderworpen aan de bepaling uit de archiefwet van 24 juni 1955 (zie hoger) die stelt dat archieven, ouder dan honderd jaar, in het Rijksarchief mogen worden neergelegd en dat documenten van recentere datum, doch zonder direct administratief nut, eveneens mogen worden gedeponneerd. In het verleden maakten maar weinig openbare instellingen gebruik van de mogelijkheid om hun archieven onder te brengen bij het Rijksarchief, dat zich vooral toespitste op de centrale overheidsinstellingen. Na de publicatie van de *Gids van de instellingen van openbaar nut in België* eind 2008 (zie hierboven), die o.a. de staat van de archieven nagaat, wordt de inspectie van de archieven van de parastatalen prioritair in het driejarenplan van het Rijksarchief. Hieronder volgt een

lijst met de belangrijkste archieffondsen die in het ARA worden bewaard (vermits zo goed als alle nationale en federale parastatalen gevestigd zijn in Brussel, hebben we de archieven van de lokale kantoren van de parastatalen, die worden bewaard in de Rijksarchieven in de provincies, hier buiten beschouwing gelaten).

THIELEMANS (M.-R.). *Liquidation du fonds du Roi Albert I.* Brussel, 1988 (Toegangen in beperkte oplage).

BULTÉ (C.). *Inventaire des archives de l'Office de Gestion et de Liquidation des Assurances sur la Vie allemandes (1872-1942).* Brussel, 2001.

CARNEL (S.). *Inventaire des archives de la Fédération des Coopératives pour Dommages de Guerre (1919-1930).* Brussel, 2003.

PLISNIER (F.). *Inventaire des archives de la Société nationale pour la Restructuration des Secteurs nationaux (SNSN) 1982-2002 [1964-2002].* Brussel, 2006.

COPPIETERS (G.). *Inventaris van het archief van het Belgisch Instituut voor Voorlichting en Documentatie – INBEL en de Federale Voorlichtingsdienst (FVD) 1962-2003 [1945-2003].* Brussel, 2007.

LELOUP (G.). *Inventaris van het archief van de Nationale Bank van België.* Brussel, 2008.

LELOUP (G.). *Inventaris van het archief van de Nationale Bank van België met betrekking tot de na de Tweede Wereldoorlog doorgevoerde muntsanering.* Brussel, 2008.

JACQUEMIN (M.). *Inventaire des archives de l'Office national du Dueroire (1924-2006).* Brussel, 2008.

COPPIETERS (G.). *Inventaris van het archief van de Nationale Investeringsmaatschappij (NIM) en Sofinim (1922) 1962-2000.* Brussel, 2008.

DERWAEL (J.). *Inventaris van het archief van de Belgische Radio en Televisie en rechtsvoorgangers, bewaard in het Algemeen Rijksarchief.* Brussel (in voorbereiding).

Belgisch Commissariaat voor Repatriëring / Commissariat belge au Rapatriement.

Belgisch-Luxemburgs Wisselinstituut (BLWI) / Institut belgo-luxembourgeois du change (IBLC).

Dienst voor Economische Recuperatie (DER) / Office de Récupération économique (ORE).

Handelsdienst voor Ravitaillering (HDR) / Office commercial du Ravitaillement (OCRA).

Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (IWONL) / Institut pour l'Encouragement de la Recherche scientifique dans l'Industrie et l'Agriculture (IRSIA).

Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) / Institut royal de Sciences naturelles de Belgique (IRSNB).

Koninklijke Schenking / Donation royale.

Koninklijk Gesticht van Mesen / Hospice royal de Messines.

Nationaal Instituut voor de Huisvesting (NIH) / Institut national du Logement (INL).

Nationaal Pensioenfonds voor Mijnwerkers (NPM) / Fonds national de Retraite des Ouvriers Mineurs (FNROM).

- Nationaal Werk voor Oorlogsinvaliden (NWOI) / Œuvre nationale des Invalides de la Guerre (ONIG).
- Nationaal Werk voor Wezen van de Arbeidsslachtoffers / Œuvre nationale des Orphelins des Victimes du Travail.
- Nationale Dienst voor Afzet van Land- en Tuinbouwproducten (NDALTP) / Office national des Débouchés agricoles et horticoles (ONDAH).
- Orde der Apothekers / Ordre des Pharmaciens.
- Orde van Geneesheren / Ordre des Médecins.
- Rijksfonds voor Sociale Reclassering van de Minder-validen / Fonds national de Reclassement social des Handicapés (FNRSH).

Na de splitsing in 1987 van het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn (NWK) in een Vlaamse en een Franstalige overheidsinstelling, resp. Kind & Gezin en het *Office de la Naissance et de l'Enfance* (ONE), werden ook de archieven van het NWK opgesplitst. Met goedkeuring van het ARA bracht het ONE zijn archiefbestand (bijna 40 strekkende meter archief tussen 1915 en 1988) onder in het CARHIF (Centre d'Archives pour l'Histoire des Femmes) te Brussel.

Voor de archieven die zich in de instelling zelf bevinden of die door hen in een afzonderlijk archief zouden zijn ondergebracht, gelden ook de regels vastgelegd door de wet op de openbaarheid van bestuur van 11 april 1994. Deze wet is in haar totaliteit van toepassing op de federale administratieve overheden. De Raad van State verduidelijkte in zijn advies dat onder die noemer vallen: “de openbare instellingen en ermee vergelijkbare diensten welke onder de federale administratieve overheid ressorteren, alsmede de private personen welke door de federale overheid ten gevolge van andere dan toevallige gebeurtenissen met het uitoefenen van een federale openbare dienstverlening zijn belast”. Wat betreft hun activiteiten uitgeoefend als overheidsinstanties, zijn de autonome overheidsinstellingen onderworpen aan de wetgeving op de openbaarheid van bestuur. Hetzelfde geldt voor de openbare adviesraden als de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de Hoge Raad voor de Middenstand of de Nationale Arbeidsraad, die niet voor hun raadgevende activiteiten maar voor hun personeelsbeleid als overheidsdiensten worden beschouwd. Verder vallen ook publiekrechtelijke beroepsorganisaties onder deze wetgeving, zoals de Orde van Geneesheren, de Orde der Apothekers, de Orde der Dierenartsen of de Orde van Architecten, opnieuw enkel wanneer ze optreden als administratieve autoriteiten. De wet van 11 april 1994 is op hen echter niet van toepassing wanneer ze optreden als administratieve jurisdicties. Zie hierover:

RENDERS (D.), ed. *L'accès aux documents administratifs*. Brussel, 2008, p. 78-82.

1.3.2. Belangrijkste bronnenreeksen

1.3.2.1. Documenten met betrekking tot oprichting en organisatie

Omdat de wetgever zowel de oprichting, de bevoegdheden, de structuur, de organisatie, de personeelsbezetting en het beheer van deze instellingen regelt, kunnen we voor al deze aspecten terecht bij de wetten en besluiten die daaromtrent in het *Belgisch Staatsblad* verschijnen. Aan hun organisatie, structuur en werking wordt door de onderscheidene diensten regelmatig zelf een publicatie gewijd.

1.3.2.2. Jaarverslagen

De wet van 16 maart 1954 verplicht deze instellingen een jaarverslag op te stellen. Men heeft echter niet op deze wet moeten wachten opdat deze verplichting zou bestaan. De wetten en koninklijke besluiten die de organisatie en de werking van de diverse instellingen regelen, stellen deze verplichting onveranderlijk in. Dienen deze instellingen bij de bevoegde minister verslag uit te brengen, dan worden zij echter niet gedwongen hun verslagen en rekeningen uit te geven. Uitzondering dient gemaakt voor een aantal organismen die een jaarverslag, een periodiek verslag over bepaalde van hun verrichtingen of hun balans en winsten verliesrekening in het *Belgisch Staatsblad* moeten publiceren. Sommige van deze instellingen hebben zich steeds of gedurende een bepaalde periode tot dit verslag beperkt. De autonome overheidsbedrijven (wet van 21 maart 1991) zijn onderworpen aan de bepalingen van de wet van 17 juli 1975 betreffende de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen. Ze moeten elk jaar dus een jaarrekening en een jaarverslag opstellen. Die documenten moeten overgemaakt worden aan de minister onder wie het overheidsbedrijf ressorteert, alsook aan de minister van Begroting. Het KB van 3 april 1997 schrijft voor dat de sociale zekerheidsinstellingen periodieke situaties en een jaarverslag moeten voorleggen aan de voogdijminister en aan de minister van Begroting.

Voor tal van instellingen beschikt men van bij de aanvang over gepubliceerde verslagen met een relatief grote verspreiding. Voor vele andere zijn de oudste gepubliceerde jaarverslagen moeilijk te vinden. Dit heeft dan als resultaat dat de aanvangsdatum van de reeks moeilijk kan bepaald worden. Temeer daar de oudste jaarverslagen dikwijls het midden houden tussen een intern document en een vrij bescheiden gehouden publicatie met beperkte verspreiding.

Rekening houdend met de beperkte consultatiemogelijkheden van het archiefmateriaal, vormen de jaarverslagen een van de belangrijkste inlichtingsbronnen inzake de werking van de desbetreffende openbare diensten. Dikwijls overstijgen deze jaarverslagen de activiteit van de instelling en bieden zij ook inlichtingen die het geheel van de maatschappelijke sector betreffen, waarin de dienst actief is. Tal van jaarverslagen zijn van uitgebreide statistische reeksen voorzien (vaak retrospectief), desgevallend aangevuld met grafieken en kaarten. Verder kan men in deze verslagen onder meer terecht voor de rekeningen, de balans, de samenstelling van de beheersorganen en het organogram van de instelling.

1.3.2.3. Tijdschriften en statistische reeksen

Vele openbare diensten publiceren een tijdschrift waarin men, zoals bij het jaarverslag, informatie kan aantreffen aangaande de werking van de dienst en de sector waarin hij actief is. Men vindt er soms het jaarverslag in terug evenals de resultaten van studies en enquêtes die de dienst ondernam. Bij adviserende organen wordt dikwijls een bloemlezing van adviezen aangeboden. Vele van deze tijdschriften zijn rijkelijk van statistische gegevens voorzien. Sommige bestaan zelfs integraal uit statistische reeksen. Terwijl de periodieke publicaties van bepaalde openbare diensten een uitgesproken wetenschappelijk karakter bezitten, blijken andere zeer vulgariserend. Sommige leggen er zich op toe de evolutie van de wetgeving en de jurisprudentie op de voet te volgen.